

MESLEK SEÇİMİ VE ÖNEMİ

Araş.Gör.Semai TUZCUOĞLU*

Seçme, erişme olasılığı olan seçenekler arasından, istenilir yönleri istenmeyen yönlerinden fazla olana yönelmedir. Meslek seçimi de bireyin kendisine açık meslekleri, çeşitli yönleriyle değerlendirip, kendi gereksinmelerini dikkate alarak, istenilir yönleri çok, istenmeyen yönleri az olan birine yönelmeye karar vermesidir. (Kuzgun, 1982).

Seçilen meslek, bireyin ömründe oldukça uzun bir zaman alacağından kişinin en önemli kararlarından biri olmak durumundadır. Her insan çok küçük yaşlardan itibaren basit düzeyde de olsa geleceği hakkında, seçeceği mesleği hakkında bazı kararlar alır, planlar yapar. Alınan bu kararlar, yapılan planlar bir takım özellikler dikkate alınmadığından (ilgi, yetenek vb.) kişiler çoğunlukla tercih ettikleri mesleğe sahip olamamakta ve tesadüfi yollarla mesleklerini seçme durumunda kalmaktadırlar.

Her toplumda ekonomik ve kültürel düzeyi birbirinden ayıran farklı gruplar vardır. Bu gruplar bir çok özellikler bakımından (değer, yaşama biçimi vb.) birbirinden farklıdır. Bu farkları gösteren en önemli ekonomik etkinlik, meslektir. Doğan çocuklarda bu grubun içinde yaşayacak ve grubun özelliklerine göre düşünüp hareket edecektir. Bu durum onun mesleki seçimini de etkilemektedir. (kuzgun, 1984).

Küçük bir çocuğun meslek hakkındaki görüşleri günlük fantazilere dayanır. Eğer TV'de yangın seyrediyorsa o gün itfaiyeci olmayı düşünür. Daha sonraları ise yakın çevresinde gördüğü meslekleri benimsemeye başlar. Özellikle babanın mesleğine bir yakınlık duyar ve eğer baba eczacı ise "Neden ben de eczacı olmayayım?" diye düşünmeye başlar. Çünkü en iyi bildiği meslek, baba mesleğidir. (Grant, Demos, Edwards, 1965)

Ergenlik döneminde ise bireyin alacağı kararlarda aile temel olmak üzere arkadaş ve grubunun etkisi bulunmaktadır. Bireyin benlik gelişiminde ve akran gruplarının seçiminde ailenin büyük bir etkisi vardır.

Meslek sadece para kazanma yolu değil aynı zamanda bireyin kendini ifade etmesi ve kendini gerçekleştirme açısından da önemlilik taşımaktadır. Kişi mesleki etkinlikler vasıtasıyla psikolojik gereksinimlerini karşılamaya, kendini gerçekleştirmeye çalışır (Kuzgun, 1982).

Rogers'a göre insanı güdüleyen en önemli güç kendini gerçekleştirme güdüsüdür. İnsan'da, kendini gerçekleştirmek amacıyla gizil güçlerine etkinlik kazandırma ve bu güç ile tam fonksiyonda bulunma eğilimi doğuştan vardır (Corey, 1982). Buna göre eğer bireyin seçtiği meslek özelliklerine uygun olursa, o zaman birey kendini gerçekleştirebilir ve tam olarak fonksiyonda bulunabilir sonucu ortaya çıkmaktadır.

*M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Araştırma Görevlisi

Freud, sağlıklı kişiyi nörotik kişiden ayıran en önemli özelliğin "Sevme ve Çalışma" olduğunu belirtmektedir. Gerçekten de herhangi bir nedenle ortaya çıkan psikolojik bir uyumsuzluk iş hayatında etkinliği azalttığı gibi, çalışma hayatındaki uyumsuzluk ve huzursuzluk da kişinin genel psikolojik sağlığını tehdit eder (Kuzgun, 1982).

Dünyada bugün çok fazla sayıda mesleğin bulunduğu dikkate alınırsa meslek seçme işlemini birey açısından son derece önemlidir. Bu önem gerek meslek sayısının çok olması gerekse de bireyin kendine uygun bir meslekte karar verebilmesinin güçlüğünden ileri gelmektedir. Ancak burada önemli olan bireyin gelişimini ve kendini gerçekleştirmeyi sağlayıcı bir mesleği seçebilmesi, bu seçimi yaparken de kendini ve mesleği yakından tanımasıdır.

Meslek seçiminde bireylere yardım ederken birey hakkında hangi bilgilerin esas alınacağı üzerinde çok şeyler söylenmiş ve birçok listeler hazırlanmıştır.

Bu konuda Humphyres ve arkadaşlarının hazırladığı liste şu özellikleri içermektedir.

1. Bireyin Fiziksel Özellikleri : Konuşma, ses, genel sağlık ve enerji düzeyi, fiziksel engeller, yaş vb.

2. Bireyin Kişisel Nitelikleri : Güdülleri, amaçları ve değerleri; duygusal düzenlilik ve olgunluk düzeyi, benlik tasarımı, sosyal gelişimi, başkaları ile seçimi başkaları ile ilişkilerinde etki düzeyi, bulunduğu grupta üstünlük ya da bağımlılık isteği vb.

3. Genel ve Özel Yetenekleri,

4. İlgileri,

5. Yetenekleri

6. Okul ve okul dışı Yaşantıları : Başarı düzeyi, eğitsel etkinliklere katılma, geçici iş tecrübesi ve başarısı, özel becerileri, hobileri, aile içinde ve dışarıda başkaları ile ilişkileri, okul dışı sosyal etkinliklere katılması.

7. Aile statüsü ve Aile Özgeçmişi : Ailenin sosya-ekonomik düzeyi; parasal durumu, kültürel özgeçmişi ve kültüre karşı ilgisi, çocuğa karşı ailenin ilgi ve tutumu, aile bireylerinin arasındaki ilişkiler (Kepçeoğlu, 1985).

Bir başka deyişle bireyin meslek seçiminde;

1. Aile,

2. Çevrede temasta bulunulan kişiler,

3. öğrenim, araştırma, çalışma alanları gibi sosyolojik faktörler,

4. Ferdin ihtiyaçları, değerler sistemi, benliği (ego), genel ve özel kabiliyetleri, kişilik nitelikleri gibi psikolojik faktörler,

5. Çevrenin özellikleri,

6. Çevredeki iş imkanları ve bu işlere olan istek ve ihtiyaç,

7. Ferdin tesadüfen ya da kabiliyetine uygun olarak gerdiği işler ve bunlardaki başarı durumu, önemli etkenlerdir.

Bu konuda Super'in yapmış olduğu bir araştırmaya göre bireyin seçimini etkileyen etmenler şunlardır.

1. **Biyolojik Etmenler** : Fiziksel özellikler, yaş, cinsiyet, görme vb.

2. **Sosyolojik Etmenler** : Duygular, değerler, aile ilişkileri, baskılar, sosyal düzey,

3. **Psikolojik ve Kişisel Etmenler** : Bireyin ihtiyaçları, duyguları tutum ve değerleri, ilgileri, yetenekleri.

4. **Ekonomik Etmenler** : Ailenin ekonomik düzeyi, çevrenin ya da ülkenin ekonomik durumu, otomasyon, teknik gelişmeler ve bunların insan gücü üzerindeki etkisi.

5. **Politik Etmenler** : Mesleğe girme olanakları, iş bulma olanağı, eğitim ve yetişme fırsatları vb.

6. **Şansla İlgili Etmenler** : Doğal afetler, işleri ve iş yerlerini etkileyen beklenmedik olaylar, iç ve dış savaşlar.

Bugün genellikle insanlar hangi işi bulurlarsa o işe elverişli olduklarını zannedip, elverişli olmayan iş ve mesleklere saplanmaktadır (Özoğlu, 1982).

MESLEKİ REHBERLİK

Mesleki rehberlik kavramı ilk kez Frank Parsons tarafından Bir meslek için hazırlanmada, mesleğe giriş yollarını aramada, mesleği seçmede, etkili ve başarılı bir meslek adamı haline gelmede bireylere dönük yardım süreci olarak ifade edilmiştir (Kepçeoğlu, 1985).

Dünyadaki meslek sayısı arttıkça mesleki rehberliğin önemi de artmıştır. Bugün anlaşılmalıdır ki; bireyin yaşadığı kaygıların temelinde yatan problemin hem kişisel, hem eğitsel, hem de mesleki boyutları vardır. "Mesleki rehberlik nedir?" sorusuna araştırmacılar değişik türlerde tanımlar yaparak cevap vermişlerdir. Bunlardan bazıları şunlardır:

Tan (1969) mesleki rehberliği, "Ferdin mesleklere ve meslek seçimine ait problemlerini ele alan rehberlik faaliyeti" olarak tanımlarken; Kepçeoğlu, (1985). "Türlü meslekleri tanımları ve kendi kişisel özelliklerine uygun olan meslekleri seçmeleri, mesleklerde hazırlanmaları ve mesleklerde gelişmeleri amacıyla bireye yapılan yardımlardır" diye tanımlanmaktadır.

Bu tanımlara göre mesleki rehberlik;

1. Bireyin kendini tanımasına,

2. Önce meslekleri tanıyarak kendisine uyan mesleği tanıyıp, o mesleğe girmesine,

3. Gerek mesleğin şartlarını gerekse kendisinde mevcut bulunan özellikleri ve şartları uygun hale getirme ve mesleğe uyumunu sağlamada bireye yardım etme sürecidir.

MESLEKİ REHBERLİKTE YAKLAŞIMLAR

Meslek psikologları, meslek seçimi olayını açıklamak için çeşitli kuramlar geliştirmişlerdir.

Özellik Faktör Kuramı

Bu kuram Patterson, Darley ve Williamson tarafından geliştirilmiştir. İnsanlar, ilgileri, yetenekleri ve kişilik özellikleri ve karakteristikleri yönüyle birbirlerinden farklıdır. İlgisi, yetenek ve kişilik karakteristikleri ergenlik döneminden sonra pek az değişiklik gösteren özellik ya da etkenlerdir. Bu özellikler, bireyin davranışını objektif olarak gözleyerek, objektif ölçme araçları ya da psikolojik testlerle belirlenebilir (George and Cristiani, 1981).

1950'li yıllara kadar yapılan mesleki rehberlik hizmetleri bu kurama dayandırılmıştır. Kısaca bu kuram; bireyin bilimsel yöntemlerle incelenmesini, güçlü ve zayıf yönlerinin neler olduğunu tespit ederek başarılı olacağı alanları kendisine göstermekten ibaret bir yardım olarak görmektedir.

Williamson'a göre psikolojik danışma sürecinin dayandığı ilkeler şunlardır:

1. Her bireyin kendine özgü bir nitelikler örüntüsü vardır. Bu özellikler ergenlik döneminden sonra kararlılık kazanırlar, pek değişmezler.
2. Farklı okul programları birbirinden farklı yetenek ve ilgi örüntüsü gerektirecektir.
3. Belli mesleklerde gerekli olan iş etkinlikleri ile kişilik ve ilgi örüntüleri arasında bağlantı vardır. O halde, mesleklerinde başarılı olmuş kişilerin özelliklerinin incelenmesi, meslek seçecek olan bireylere yardımcı olarak bilgiyi sağlayacaktır.
4. Danışmanın ve danışanın, sahip olduğu nitelikler konusundaki tanıları, o kişinin belli bir programda ya da meslekte başarılı olmasını sağlayacaktır. Çünkü, programda bireyin bilinen yönlerine dayanarak bazı yenilik ve değişiklikler yapabilecek, bir bakıma programda biraz bireyin koşullarına göre uyarlanabilecektir (Kuzgun, 1988).

Özellik faktör kuramı güdümlü danışma yöntemi içinde bulunmaktadır. Danışmanın danışanı mesleki olarak yönlendirmesine imkan vermektedir. Yine danışmana, danışanın eğitim programını seçmede, mesleki tercihler yaparken yönlendirmede ve kişinin okul başarısızlığını çözümlenmede oldukça fazla yarar sağlamaktadır.

Ekonomi ve Sosyal Yaklaşımlar

1950 yılından sonra ekonomist ve sosyologlar meslek gelişimi konusunda farklı bir yaklaşım getirmişlerdir. Ekonomist ve sosyologlara göre meslek seçimi bireyin dışındaki bazı sistemlerin işleyişiyle ilgilidir.

Meslek Seçimini Smith ve Clark gibi ekonomistler, ekonomideki sunum istem ve net fayda ilkeleri ile açıklarken, Lipsett gibi sosyologlar da meslek seçiminin, kültür, aile yapısı, okul ve arkadaşlık ilişkileri gibi toplumsal kurumların ya da toplulukların etkisi ile biçimlendiğini ileri sürmüşlerdir (Kuzgun, 1988).

Psikoanalitik Yaklaşımlar

Bu kuram sosyolog ve ekonomistlerin tersine, meslek seçiminde dış olayların değil iç olayların etkili olduğunu savunmuşlardır. Kişilik ve kişiliğin yapısına önem vermişlerdir. Bu kurama göre; bireylerin meslek gelişimi onların psiko-seksüel gelişimi ile bir paralellik gösterir (Kepçeoğlu, 1985). Mesleki davranışlar bilinçdışı gereksinimleri doyurma yolunda yönceltilmiş davranışlardır.

Freud'a göre bir insanın psikolojik bakımdan normal olup olmadığını en iyi şekilde belirleyen özellik bireyin "Sevme ve çalışma" yeteneğidir. Çalışma, kişinin gerek gelişimi gerekse de psikopatolojisi konusunda önemli bir rol oynamaktadır. Bireyin gelişiminde ilk yılların büyük önemi vardır. Hatta bu gelişimin temeli ilk yıllarda atılır.

Analitikçiler içinde meslek seçimi konusunda en fazla eğilenlerden biri de Brill'dir. O'na göre mesleki seçim, olayların yarattığı tesadüfi bir eylem değildir. Aksine, bireyin kişiliği ve içtepileri onu tatmin olacağı ve isteklerini uygulayabileceği bir iş seçmeye doğru iter. Meslek seçimi dahil hiç bir konuda bireyin rehberliğe ihtiyacı yoktur. Bütün davranışların altında bilinçdışı motifler yatar. Bunlar bireye yol gösterici en iyi rehberdir. Örneğin; Cerrahlar sadistik, askerler kendini sergileme (exhibitionistic), muhasebeciler ise anal karaktere özgü eğilimlerine, meslekleri aracılığıyla ifade yolu bulmuşlardır (Kuzgun, 1984).

Bordin'e göre bireyin kişiliğinin gelişiminde ilk altı yıl önemlidir. Bu dönemde çocuk otonom (yemek yeme, tuvalet, basit ihtiyaçlarını karşılama) hareketleri öğrenir. öğrenilen bu davranışlar ileride davranışların temelini oluşturur.

Roe'nun İhtiyaç Kuramı

Bu kurama göre meslek gelişiminin temeli çocukluk yıllarında atılır. Çocuk ile anne baba arasındaki ilişkinin düzeyi ve çocuğun psikolojik gereksinmelerinin karşılanması mesleki gelişimi belirleyen ana etkidir (George, Cristiani, 1981. Ohlsen, 1974).

1. Zekanın özel yeteneklerin, ilgilerin, tutumların ve diğer psikolojik özelliklerin kalımsal temeli spesifik değildir. Bazı zeka faktörlerinin ve yeteneklerin belli genetik bir temeli vardır. Ama açık bir delili yoktur.

2. Özel yeteneklerin gelişim örüntüsü, birinci derecede psişik enerjisinin irade dışı bir şekilde yönelimi ile belirlenir. Yani psişik enerji nereye yönelmişse yetenekler o alanda gelişir ve özel yetenekler böylece oluşur. Bu ilgiler, tutumlar ve diğer kişilik özellikleri için de aynı şekilde geçerlidir.

3. Hayatın ilk yıllarında yaşanan doyum ve hayal kırıklıkları şu ya da bu alana yönelişi belirlemektedir yani hayatın ilk yıllarındaki yaşantılar hangi ihtiyacın öncelik kazanacağını veya hangisinin diğerine göre daha güçlü olacağını belirler. Bu yönelişler hayatın ilk yıllarında bilinç dışıdır ve yetişkinlikte de bilinç dışında kalabilir.

4. Dikkatin yönelişi devamlı olan psişik enerjinin yönelim örüntüsü kişinin hayat boyu kendini vereceği alanları belirlemektedir. Psişik enerjinin yöneldiği alan hangi özel yetenek ve ilgilerin gelişerek bireyin davranışına egemen olacağını belirler.

5. Ashında bilinç dışı olan ihtiyaçların şiddeti, bir faaliyette ifadesini bulan güdülerin şiddetini belirler.

Roe, çocuk ve aile arasındaki ilişkinin düzeyinden hareketle ana baba tutumlarını şu şekilde belirlemiştir;

a) **Çocuğunu kabul eden ana baba** : Çocuğun kapasitesini ve sorumluluğunu kabul ederek gelişim düzeyine saygı duyarlar. Bağımsız davranmaya yöneltirler.

b) Çocuğunun üzerine aşırı düşen ana baba : Çocuklarının kontrol ve yönlendirilmesinde, enerji ve zamanlarının büyük çoğunluğunu harcayan adeta kendilerini adayan ailelerdir. Sevgi, koruma ve saygı görme ihtiyacı ise anne babaya bağımlı olursa doyurulur. Çocuğun kendini gerçekleştirmesine olanak verilmez.

Bu gruba giren bir başka aile örneği de "Aşırı istekçi" ailelerdir. Bunlar da çocuklarından hep mükemmel işler yapmalarını isterler. Bunun için de çocuğu aşırı ve sıkı bir eğitime tabi tutarlar. Eğer çocukları üstün özellikler gösterirse ancak o zaman ona sevgi ve saygı gösterirler.

C) Çocuklarına soğuk davranan ana baba : Bu tür aileler çocuklarıyla ya da onların yaptığı şeylerle olumlu olarak ilgilenmezler (Ohlsen, 1974). Bu tür eileler ya ihmal edici ya da red edicidir. Çocuğunu red eden ana babalarda çocuğun fiziksel gereksinmelerini karşılama görülmesine rağmen, diğer gereksinmelerini kasıtlı olarak ihmal ederler.

Çocuğunu ihmal eden ana babalar ise; onu bir takım doyumlardan yoksun bırakan, ancak bunu kasıtlı olarak yapmayan ailelerdir (George, Cristiani, 1981).

Reddedici ana babaların çocukları, sevgisiz bir ortamda yetiştikleri için, başkalarına karşı savunucu hatta saldırgan eğilimler geliştireceklerdir. Ya nesnelere ilgili ya da insanlarla ilgilenmeyi gerektiren mesleklere yöneleceklerdir.

Üzerine aşırı derecede düşülen çocuklarda bağımlı bir kişilik geliştirecekler, başka insanlarla bir arada olma veya insanlarla ilgilenmeyi gerektiren mesleklere yöneleceklerdir.

Kabul edici ana babaların çocukları sevilme ve saygı görme gereksinmelerini doyurdıkları için bu duygular bilinç dışı bir güdü haline gelmeyecek, meslek seçerken de insan veya insanlarla ilgili olmayan şeylere karşı savunucu olmayan bir tutum geliştireceklerdir (Kuzgun, 1984).

Roe'nun Meslekleri Alan ve Düzey Açısından Gruplaması

1. Grup Meslekler

Hizmetler

Bu gruba giren meslekler kişisel zevkler ve başkalarının rahatı için yapılan hizmetleri içerir. Danışma, sosyal refah ve ev hizmetleri bu gruba girer.

1. Düzey : Psikologlar, Psikoterapistler, Sosyal Hizmet Uzmanı.

2. Düzey : Uğraşı terapistleri, Cezaevi yöneticileri, Öğretmen.

3. Düzey : Memurlar, Subaylar, Demiryolu Kondöktörleri, Dedektif, Polis.

4. Düzey : Berberler, Şef Garsonlar, Hemşireler, Din Görevlisi.

5. Düzey : Şöförler, Aşçı, İtfaiyeci, Garson, Gardiyan.

6. Düzey : Oda hizmetçileri, Asansör Memurları, Bekçiler.

2. Grup Meslekler

İş Temasları

1. **Düzyey** : İş sahipleri girişimciler,
2. **Düzyey** : Kamu hizmetlileri danışmanı,
3. **Düzyey** : Toptan ve perakendeci tüccar, Satış elemanı,
4. **Düzyey** : Mezat tellalları, Emlakçı, Komisyoncu,
5. **Düzyey** : Seyyar satıcılar,

3. Grup Meslekler

Örgütlenme

1. **Düzyey** : Cumhurbaşkanı ve bakanlar, Uluslararası banka yöneticisi,
2. **Düzyey** : Bankacılar, Politakıcılar, Devlet memurları
3. **Düzyey** : Personel müdürü, Otel yöneticisi, Sekreterler,
4. **Düzyey** : Muhasebe defteri tutanlar, Kasiyer ve katipler, Evrak memurları,
5. **Düzyey** : Sekreter, Noter katipleri, Telgraf memurları,

4. Grup Meslekler

Teknik

1. **Düzyey** : Temel ve teknik bilim adamları, Otomobil desinatörleri, Gemi komutanı, Mühendis, Mimar,
2. **Düzyey** : Fabrika yöneticisi, Jeoloji ve Kimya Mühendisi, gemi ve silahlı kuvvetlerde fen adamı
3. **Düzyey** : Havacılar, deniz ve su altı mühendis yardımcıları, fabrikada usta başılar, radyo teknisyenleri, küçük fabrika yöneticileri,
4. **Düzyey** : Denizciler, elektirikçiler, lokomotif makinistleri, cam üfleyiciler, Kuyumcu Makinistler, Değirmenciler, Tamirciler, Terziler, Marangozlar,
5. **Düzyey** : Fırıncılar, buldozer çalıştıranlar, Kasap, Sıvacı, Çamaşırhane işçileri, taş kıranlar,
6. **Düzyey** : Marangoz yardımcıları, inşaat işçileri.

5. Grup Meslekler

Acık Hava

Tarım hayvancılık, balıkçılık, ormancılık vb. madencilik (doğal kaynakların değerlendirilmesi esas, bedensel çalışma egemen)

1. **Düzyey** : Tarım, maden ve ormancılıkta danışman uzman,

2. Düzey : Büyük arazi sahipleri, çiftlik yöneticileri,

3. Düzey : Çiftçiler, bahk üreticileri, çiçek yetiştiricileri, orman korucuları

6. Grup Meslekler

Bilim

1. Düzey : Araştırmacılar, Üniversite öğretim üyeleri, Tıpçılar,

2. Düzey : Yarı bağımsız bilim adamları, Hemşireler, Eczacı, Veterinerler,

3. Düzey : Teknisyenler, Röntgen uzmanları. hava gözlemcileri,

4. Düzey : Teknik yardımcılar,

5. Düzey : Bilimsel bir kuruluşta teknik olmayan yardımcılar,

7. Grup meslekler

Genel Kültür

1. Düzey : Yüksek mahkeme üyeleri, Üniversite öğretim üyeleri,

2. Düzey : Editörler, Öğretmenler,

3. Düzey : Radyo spikerleri, Muhabirler, Kütüphaneciler,

4. Düzey : Mahkeme katipleri,

8. grup Meslekler

Sanat ve Eğlence

1. Düzey : Yaratıcı sanatçılar, icracılar, müze curatorları,

2. Düzey : Sanat eleştirmenleri, desen yapımcıları, müzik düzenlemeciler,

3. Düzey : Reklam yazarları, iç mimarlar, show men,

4. Düzey : Reklam artistleri, dekoratörler, fotorağçılar,

5. Düzey : Tebrik kartları ve show kart yazarları (Kuzgun, 1984).

GİNZBERG'İN GELİŞİM KURAMI

Ginzberg'e göre meslek seçimi doğumdan ölüme kadar oluşan ve gelişen davranış örüntüleri yoluyla belirlenir. Mesleki karar verme sürecini üç dönemde incelemiştir.

1. **Hayal Dönemi (Fantasy periods)** : Burada çocuk etrafındaki özelliklere ve çevresindeki kişilere göre bazı meslekleri seçer. Bu dönem 11 yaşa kadar devam eder.

2. **Geçici Seçimler Dönemi** : Bu dönem 11-17 yaş arasındaki ergenlik dönemine denk gelir, ayrıca kendi içinde böümlere ayrılır:

a) **İlgi Dönemi** : İlgiler gözönüne alınır.

b) **Yetenek Dönemi** : Yetenekler dikkate alınır.

c) **Değer Dönemi** : Birey toplumda edineceği yeri düşünür,

d) **Geçiş Dönemi** : Birey bir iş düşünmeye başlar, bunun için de gerekli olan eğitime veya işe yönelir.

3. Gerçekçi Dönem (Realistic Choices) : Genellikle 19-21 yaşları arasında meslek seçimi billurlaşır. Bu dönemde çocuk ilgilerini, yetenek ve kapasitelerini mesleki seçim içerisinde değerlendirir. Bundan sonrada belirlediği mesleğe göre özelliklerini değerlendirir (Adams, 1968).

Ginzberg'e göre ergenlik öncesi dönemde fantazi ihtiyaçlar meslek seçmede baskın rol oynarken daha sonraları gerçek faktörler de rol oynamaya başlar. Buna göre meslek seçimini en fazla etkileyen dönem, ergenlik dönemini kapsayan yaklaşık 8-10 yıllık bir süreyi kapsar. Bu karar verme veya seçme işlemi, birey için bir anda verilen bir karar olmayıp bireyin o güne kadar yaşadığı olaylar, edindiği bilgiler, yaptığı değerlendirmeler ve tecrübeler sonucunda yapılır, aynı zamanda geri dönüşü olmayan bir karardır.

SUPER'İN BENLİK KURAMI

Super'e göre mesleki gelişim devamlı bir süreç, meslek seçimi de bir sentez yapmaktır. bu sürecin oluşumu ve sentez yapma öğrenme ile yakından ilgilidir.

Rol alma ve yapma ilk çocukluktan itibaren başlar. Çevrede bulunan anne, baba öğretmen çocuk vb. kişilerin hareketlerini taklit ederek bazı roller oynar. Bu rollerle çocuğun kimliği belirmeye başlar ve böylece öğrenir. Rol yapma ergenlik döneminde de devam eder. Böylece birey gerçek ve fantazi duygularının ve sahip olduğu yeteneklerinin birleşimi sonunda gerçek rollerine hazırlanmış olur (Adams, 1968) . Dolayısıyla mesleki gelişim birey ile çevresinin etkileşiminin sonucunda oluşur.

Super'e göre meslek seçimi benlik tasarımının mesleki bir terimle ifadesidir. Benlik meslek seçimini etkiler. Aslında meslek seçimi, bireyin kendi hakkındaki benlik tasarımını oldukça açık bir şekilde ifade etmeyi istediği bir yaşam noktasıdır (Kuzgun, 1982) .

Bireyin meslek modeli ailenin sosyo ekonomik düzeyi, bireyin zihinsel gücü, kişilik özellikleri ve karşılaştığı fırsatlarla belirgin bir biçim alır (Kepçeoğlu, 1985) .

Super'e göre "Uğraşı" seçimi ile "Meslek" seçimi arasındaki farkı iyi belirlemek gerekir. Bu uğraşı psikolojisi birinci derecede farklar psikolojisine dayanır ve birey ile işin eşleştirilmesinden ibarettir.

Benlik tasarımının oluşması ve bir mesleki tercihe dönüşmesi süreci bir gelişim süreci boyunca gerçekleşmektedir. Bu süreç Super'e göre şu basamaklara ayrılır; 1. Büyüme (14. yaşa kadar), 2. Araştırma (15-24 yaş), 3. Yerleşme (25-44 yaş), 4. Koruma (45-64 yaş), 5. Çöküş (65 ve sonrası).

15-24 yaşları arasını kapsayan 'Araştırma dönemi' de şu alt basamaklara ayrılmaktadır.

1. Geçici Dönem (15-17 yaş) : İlgi, gereksinme, yetenek ve değerlerin dikkate alınarak birtakım geçici seçimlerin yapıldığı, geçici kararların alındığı, hayali olarak tartışıldığı dönemdir.

2. **Geçiş Dönemi (18-21 yaş)** : Bireyin bir işe ya da profesyonel eğitime başladığı ve gerçek olguları daha çok dikkate aldığı dönemdir.

3. **sınama Dönemi (22-24 yaş)** : Uygun bir alanın bulunduğu ve kişinin ilk işe yerleştiği dönemdir (Kuzgun, 1982).

Tiedeman ve O'Hara'nın Kuramı

Bu kurama göre meslek seçimi bir kimlik gelişimidir. Gerek eğitimde gerekse daha sonraki çalışma hayatında sorunlarla uğraşan bireyin mesleki kimliği ve benliği birbirini etkiler. Bu kuram aynı zamanda benlik kavramını, bireyin kendisini algılamasından çok değerlendirmesi olarak kabul etmektedir. Benlik ise, hayat boyu gelişimine devam eder, Meslek seçimi süreci, mesleki kimliğin gelişim süreci olup, benlik bu kimliğin merkezidir (Kuzgun, 1982).

Holland'ın Kişilik Kuramı

Holland'ın kuramı, kişilik dinamiği ile mesleklerin yürütüldüğü çevre veya mesleklerin gerektirdiği faaliyetler arasındaki ilişkiye dayanır. O'na göre meslek seçimi, kişiliğin yansımaları bireyin çevre ile ilişkisinde benimsediği uyum yönteminin bir meslek faaliyeti alanında ifadesini bulmasıdır (Kuzgun, 1988).

Holland meslekleri içerdikleri özellikler yönünden altı gruba ayırmıştır. Dolayısıyla bu altı tür mesleki çevre için kişilik tipi belirlenmiştir. O'na göre insanlar kişilik tiplerine uygun mesleği seçme eğilimi gösterirler.

Holland'ın Belirlediği Meslek Tipleri ve Belirlediği Kişilik Özellikleri;

1. **Gerçekçi Tipler (Realistic or motoric)**: Bu kişiler fiziksel enerji, kas ve motor işbirliği gerektiren, saldırgan, erkeksi, bedence güçlüdürler. Problemleri düşünerek değil yaparak çözme eğilimi gösterirler. Diğer insanlarla beraber olma yerine açık havada ve yalnız çalışmayı severler. İlgi alanları sınırlı olup, mekanik işlerle ilgilenirler. Ör. Makina Operatörü, çiftçi, beden eğitimi öğretmeni, pilot gibi. vb

2. **Aydın Tipler (Intellectual)**: Bunlar yapmaktan çok düşünmeyi, bedenen çalışma yerine zihnen çalışmayı tercih ederler. Bilim ile ilgilidirler. İnsanlardan hoşlanmazlar, özgür ve yalnız olmayı tercih ederler, kendilerini sergilemeyip uysal ve alçak gönüllüdürler. Ör. Felsefe, biyolog, matematikçi, hekim.

3. **Sosyal Tipler (Social Supportive)**: Diğer insalara yardım etmekten ve onlarla bir arada olmaktan hoşlanırlar. Hümanist ve dindardırlar. İnsanları yönetme eğilimleri vardır. Zihinsel yetenekleri oldukça kuvvetlidir. Ör. Sosyal hizmet uzmanı, öğretmen, danışman vb. Bunların ilgileri sosyal hizmet alanlarıdır.

4. **Gelenekçi Tipler (Conventional-Conforming)**: Kuralcı, tertip ve düzenlilikten, emir-komuta düzeninden hoşlanırlar. Çevrelerindeki insanların görüş ve değer yargılarına göre hareket ederek beğenilmek isterler. Bağımlılık ve sorumluluk duyguları yüksektir. Ör. Sekreter, banka memuru, muhasebeci kişiler bu gruba girer.

5. Girişken Tipler (Enterprising-Persuasive): İnsanlarla bir arada olmaktan hoşlanırlar. İnsanı yönetme ve ikna kabiliyetleri yüksektir, sabırsız kişilerdir. Yüksek hayal gücü ve yaratıcılık vardır. Oral saldırganlığın en iyi ifade bulduğu insanlardır. Ör. Avukat, satıcı, pazarlamacı, politikacı.

6. Estetik Tipler (Esthetic-Artistic): İnsanlarla birarada olmaktan hoşlanmayıp dolaylı yoldan ilişki kurmayı tercih ederler. Estetik faaliyetlere ilgili, yapıcı, atak, bağımsız, duygusal çöküntü ve kadınsı ilgiler özelliklerini taşırlar. Ör. Heykeltıraş, müzisyen, ressam, yazar vb. (Adams, 1968, Ohlsen, 1974).

KARAR KURAMLARI

Temsilcileri Katz, Gelatt, Hilton'dur. Bunlara göre karar verme sürecinin belirli stratejileri vardır. Bunlar çözümlenebilir. O halde karar verme süreci salt duygusal bir eylem değil, bilişsel yönü ağır basan bir eylemdir. Onlara göre karar sürecinin arkasındaki duygusal etmenleri ortaya çıkarmaya fazlaca önem verildiğinden mesleki rehberlikte 'Bilgi verme' hizmetleri fazlaca ihmale uğramaktadır (Kuzgun, 1982).

Huppock'un Kuramı

Bu kuramı ifade etmek için Huppock 10 önerme geliştirmiştir. Buna göre;

- Bireyler bilinçli ya da bilinçsiz oldukları bazı duygusal ihtiyaçlarını ve değerlerini doyurmak amacı ile bir meslek seçerler.

- Seçilen meslek bireyin kendi ihtiyaçlarını en iyi karşılayacağını sandığı meslektir.

- İster belirgin olarak algılandığı, ister bireyin yöneldiği davranışlara bakarak sadece hissedilebilir bir düzeyde olsun bireyin bütün ihtiyaçları onun meslek seçiminde etkili bir rol oynar.

- Bireyin ihtiyaçları ve ihtiyaçların doyurulma düzeyi sürekli değişiklik gösterdikçe, birey ihtiyaçlarını daha iyi karşılayacak yeni meslekler hakkında bilgi edindikçe bireyin seçimi de sürekli değişme gösterir şeklinde özetlemek mümkündür (Kepçeoğlu, 1985).

MESLEK SEÇİMİNDE PROFESYONEL DANIŞMANLIĞIN GELİŞİMİ

Öğrencilere meslekleri tanıtmak, mesleklerin imkanlarının ne olduğunu göstermek amacıyla ilk rehberlik denemesi George Merril tarafından 1895 yılında San Fransisco' da başlatılmıştır. Burada yapılan çalışmalarda meslekler ve özellikleri, bir başka deyişle iş dünyası öğrencilere tanıtılmış daha sonra da bu öğrencilerin iş bulmalarına yardımcı olunmuştur.

Bunu takiben 1898 yılında Jesse Davis Detroit' te ise lise öğrencileri için, eğitilmesi ve mesleki problemlere yönelik olarak bütün okulları kapsayacak bir çalışma başlatmıştır. Bunun hemen ardından Frank Parson 1908 yılında Boston'da ilk mesleki büroyu kurmuştur. Açılan bu bürolar kısa zamanda ülkenin diğer şehirlerine de yayılmıştır. Bu büronun yaptığı çalışmalar, mesleklerin özelliklerinin incelenmesi, mesleğe yönelecek kişilerin özelliklerinin incelenmesi ve kişiye en uygun mesleğin seçilmesi olarak ifade edilebilir. Daha sonraki yıllarda da bu çalışmalar bir çok alanlara yayılmış ve kullanılmıştır.

MESLEKİ GELİŞİM ve MESLEK PSİKOLOJİSİ

1950'li yıllardan sonra meslek seçimi sorununa oldukça farklı bir biçimde yaklaşıldığı dikkati çekmektedir. Kimin hangi meslekte daha başarılı olacağı, kimin hangi mesleğe daha uygun olduğu gibi sorulara cevap bulunmaya çalışılmıştır.

Mesleki amaçlar nasıl oluşur?, nasıl gelişir ve nasıl uygulamaya konulur?, gibi sorular sorulmaya başlanmıştır. Böylece iş arayan birini uygun bir işe yerleştirmenin tekniklerini araştıran **Uğraşı Psikolojisi'**, yerini, bireyin mesleğini seçinceye kadar geçirdiği evreleri ve özelliklerini inceleyen **Meslek Psikolojisi'**ne bırakmıştır.

Yine aynı dönemlerde daha öncede belirtildiği gibi kuramlar ve açıklamalar mevcuttur. Borow bu kuramların getirdiği kavramları şöyle tanımlamaktadır.

1. Mesleki Yaşam Evreleri : Bir dizi bilişsel, duyuşsal, toplumsal gelişim basamakları halinde betimlenen psikolojik gelişim evreleri gibi, mesleki gelişim akışı da meslek yaşam evreleri ile betimlenmektedir.

2. Meslek Örüntüsü : Meslek seçimi tek kesin bir karar olmayıp, oldukça uzun bir süre devam eden bir süreçtir. Bu süreç içerisinde bir takım seçme noktaları vardır. Meslek seçimi davranışı, meslek örüntüsü içinde bireyin yaşantıları ile yakından ilişkili, düzenli ve yordanabilir bir harekettir.

3. Mesleki Gelişim Görevleri : Mesleki olgunluk kazanmak, her bir hayat basamağında karşılaşılan bir takım tipik ve gerekli problem çözme yaşantıları ile karşılaştırmak, bir sonraki basamakta karşılaşılabilecek güçlüklerle başedebilmek için gerekli temel becerileri kazanmak demektir. Mesleki yaşam evrelerinin her birinde bireyden beklenen bazı davranışlar vardır ki, bunlara **mesleki gelişim görevleri** denir.

4. Benlik Tasarımının Gerçekleştirilmesi : Kararlı bir özdeşim kurma sürecinin bir parçası olarak yeni yetme, bilinçli veya bilinçsiz olarak beliren benlik tasarımına uygun ve onu güçlendiren bir takım seçimler yapar. Bu kararlar aslında mesleki değilse de geniş anlamda düzenli ve gelişmekte olan meslek örüntüsünün parçasıdır. Bu örüntünün benlik tasarımının gerçekleştirilmesi doğrudur.

5. Mesleki Rol Modelleri : Çocuk veya yeni yetme sosyalizasyonun belli dönemlerinde yetişkinlerin davranışlarını taklit etme ile işe başlar. Bu taklit çocuğun "Mesleki Rol" modellerini oluşturur. Taklide dayanan rol oynama sırasında çocuk, yetişkinlerin değer yargılarını ve alışkanlıklarını benimser ve onları içselleştirir. Öyle ki, bunlar onun psikolojik yapısının kalıcı özellikleri haline gelir. Eğer çocuk iyi ve olumlu yetişkin modellerini gözleme olanağı bulabilmişse, gereksinmelerini doyumayı erteleyebilme, çalışmalarında etkili ve yararlı olabilme, mantıklı kararlar verebilme gibi, bazı tutum ve alışkanlıklar geliştirebilir (Kuzgun,1982).

MESLEKİ REHBERLİKTE MESLEKLERİN İNCELENMESİ

Mesleklerin incelenmesi ve meslek hakkındaki bilgilerin kişiye verilmesi oldukça güç ve zaman alıcıdır. Meslekler hakkındaki bilgi doğrudan doğruya değil de bir takım tekniklerin kullanılmasıyla da elde edilebilir. Bu kadar hızla artan ve oluşan mesleklerin sayısı göz önüne alınırsa bu mesleklere ait bilgilerin elde edilmesi de oldukça güçtür.

Humphreys ve arkadaşları tarafından bir meslek inceleme formu geliştirilmiş ve bu forma göre meslek hakkında bilinmesi gerekenler şunlardır;

1. Mesleğin özünü oluşturan işin özelliği nelerdir. Mesleğin sorumlulukları, etkinlikleri, görevleri,
2. Meslekte hangi yetenekler gerekli olmaktadır; işin gerektirdiği özel ve genel yetenekler,
3. Mesleğin gerektirdiği eğitim düzeyi; öğrenim düzeyi, hazırlanma süresi, öğrenimin parasal yönü, özel yetiştirilmenin gerekliliği vb.
4. Mesleğe giriş koşulları; sınavla mı, değil mi, eğer sınav var ise sınavın şekli, kimlerin yaptığı, giriş başvurularının nasıl yapıldığı gibi,
5. Mesleğe giriş için belli sınırlama var mıdır?, milliyet, din, dil, ırk gibi ayrımlar, fiziksel özelliklerde sınırlamalar gibi,
6. Çalışma koşulları nelerdir; Günlük çalışma saatleri, mevsimine göre işin yoğunluğu, iş riskleri, riskin karşılanmasında parasal güvence vb. gibi,
7. Meslekte personel ihtiyacı ve personel alma eğilimi nedir?, Mesleğin önemi, toplumun bu mesleğe ihtiyacı olup olmadığı, gerekli olan insan gücü vb.
8. Mesleğin gelir durumu nasıldır?; Başlangıç ücreti, sigorta, emeklilik koşulları, meslekte yükselme koşul ve olanakları, diğer mesleklere geçiş vb.
9. Meslek genel olarak yaşam boyu sürecek bir meslek niteliğinde midir? Mesleğin birey için sürekli bir iş niteliğinde olup olmadığı vb. (Kepçeoğlu, 1985)

Meslekler hakkında doğru ve ayrıntılı bilgi sahibi olması bireyin meslek seçimini şu yönlerden etkilemektedir.

a) Meslek seçimi kişinin o alanda ileride iş bulma olasılığını etkiler. Bazı mesleklerde iş bulma olanağı düzensiz olurken bazılarında da son derece kararlı ve düzenlidir.

b) Bir meslek seçimi kişinin başarı ve başarısızlığını belirler. İnsanların yetenekleri, gayretleri, sabırları ve şansları birbirinden farklıdır. Mesleklerde birbirinden farklılık gösterirler. Eğer kişinin sahip olduğu özelliklerle mesleğin gerektirdiği özellikler birbirine uyuyorsa o kişi mesleğinde başarılı olur, değilse olamaz.

c) Bir meslek seçimi kişinin işinden hoşlanıp hoşlanmayacağını etkiler. Her mesleğin kişiye vereceği doyumlar farklıdır. Bu nedenle mesleğin gerektirdiği faaliyetler bireye duygusal bakımdan doyum sağlamalıdır.

d) Meslek seçimi kişinin hayatının diğer yönlerini de etkiler. Meslek seçimi bireyin kiminle evleneceğini, nerede yaşayacağını, çocuklarını nerede yetiştireceğini, kiminle ve kimlerle etkileşimde bulunacağını belirler. Kişinin değer yargıları, hayat görüşü, idealleri, bazı kişilik özellikleri, seçtiği meslek tarafından belirlenir.

e) Meslek seçimi demokratik bir toplumun insan gücünü nasıl kullanacağını etkiler.

Bireylerin bilinçsizce aldığı kararlar toplumun insan gücü dağılımını etkileyebilir. Bir iş koluna ihtiyaçtan fazla yığılma olduğunda kişi için işsiz kalma olasılığı artar (Kuzgun, 1984)

MESLEKİ BİLGİ VERMENİN AMAÇLARI

Öğrencilere mesleksel gelişme anlayışı çerçevesinde okullarda sağlanacak Mesleksel Rehberlik etkinliklerinde üzerinde durulması gereken hususlar şunlardır:

Okul, programları ve etkinlikleri içinde mesleksel gelişime önem vererek;

1. Öğrencinin okul yaşamının erken yıllarında çalışmalar başlatılmalıdır.
2. Mesleğe yöneltme için sürekliliği olan bir plan izlenmelidir.
3. Gelişme ve olgunlaşma vurgulanmalıdır.
4. Belirli bir mesleği zamanından önce seçme baskısından bireyleri kurtarmaya çalışılmalıdır.
5. Öğrencinin psikolojik ve sosyolojik özelliklerine ilişkin geniş ölçüde bilgi sahibi olunmalıdır.

6. Belirli bir meslek veya iş yerine meslek seçme ve hazırlama konusu kariyer (Meslek yaşam çizgisi) kavramı içinde ele alınmalıdır (Özoğlu, 1982).

Öğrencilere meslekler hakkında bilgi vermenin başlıca amaçları şunlardır;

1. Her öğrenciye ilgi duyduğu ve yönelmeyi düşündüğü mesleğin, kendisince bilinmeyen yönleri hakkında ayrıntılı bilgi vermek,
2. Öğrenciye varlığından haberdar olmadığı ya da hakkında yanlış ve eksik bilgiye sahip olduğu meslekleri tanıtmak ve böylece onun görüş alanını genişletip daha zengin bir seçenek grubu arasından uygun seçimi yapmasına yardım etmek,
3. Öğrencilerin çeşitli mesleklere karşı kalıplaşmış inanış ve peşin yargılarını eleştirme alışkanlığı kazandırmak,
4. Toplumla yararlı ve kişinin kendini gerçekleştirmesine olanak veren her mesleğin saygıya değer olduğu görüşüne erişmesini sağlamada yardımcı olmak (Kuzgun, 1984).

KADINLARIN MESLEK SEÇİMİ

Kadın ve erkek özelliklerine baktığımızda gerek fizyolojik, gerekse de psikolojik bir çok farklılık gözlenmektedir. İşte bu farklardan hareketle toplumda icra edilen meslekler de bir denge bulunmamaktadır. Eğitim görmüş kadınlarda bile bu denge sağlanamamaktadır.

Genelde kadınlar seçtikleri mesleklerde ev işleriyle bağlantılı veya yakın işler tercih etme eğilimindedirler. Yumuşak, fazla güç gerektirmeyen, daha az yorucu, fazla stres gerektirmeyen meslekleri seçme eğilimindedirler. Böyle bir seçimin sebebi de kadınların genelde zayıf, yumuşak, zarif, narin ve duygusal olmalarına bağlanmaktadır (Grant, Demos, Edwards, 01965). Oysa gerçekten durum böyle midir?

Araştırma bulguları gerek doğa bilgileri gerekse aritmetik başarılarına yaklaşım bakı-

mından kız ve erkek çocuklar arasında bir farkın olmadığını bunun daha sonraki yıllarda özellikle eğitimden kaynaklandığını düşündürmektedir. Hemen her kültürde kız ve erkek çocuklara farklı davranılmaktadır. Gidererek sosyalleşme süreci boyunca kızların uysal, yumuşak, duyguları denetim altında tutma davranışları, erkek çocukların da atak, atılgan, yarışmacı davranışları pekiştirmektedir, bunun toplumdan kaynaklandığını söylemek mümkündür (Kuzgun, 1984).

Kızlar genellikle oturarak yapılan, fazla sorumluluk istemeyen işleri tercih etme eğilimi göstermektedirler. Direkt olarak ailelerine yardım etmediklerinden dolayı fazla gelire de önem vermemektedirler.

Erkek çocuklar ise bunun tam aksine fazla gelir getiren, maceraya imkan sağlayan, mücadeleye isteyen ve ilerlemeye imkan veren meslekleri tercih etmektedirler. Son yıllarda yalnız erkek mesleği diye bilinen bir çok mesleğe kadınların da yönelmeye başladığı görülmektedir. Yine yapılan araştırmalarda kızların yüksek idaelere sahip olduğu ve uzun bir eğitim süresi yaşamak istediklerini ortaya koymuştur.

KAYNAKÇA

- ADAMS, F. James. **Counseling And Guidance**. The Mac Millan Co. New york,1968.
- AKHUN, İlhan. **Orta Dereceli Mesleki ve Teknik Öğretim Okullarında Mesleki Rehberliğin Önemi**. Mesleki Rehberlik Semineri Notları, Etüt Program Dairesi yy, Ankara, 1970
- AYDIN, Suat. **Eğitimde Uygulamalı Rehberlik**. Toroman Matbaası, Ankara, 1986
- COREY, Gerald. **Theory and Praticce of Counseling and Psychotherapy**. Broos/Cole Pub. Co. Monterey, California, 1982.
- ÇIRPAR, Belma. "Endüstriyel Kurumlarda Mesleğe Yönelme ve Seçme Amacıyla Psikolojik Testlerin Kullanılması", A.Ü. Eğitim Fakültesi, Yayınlanmamış Master Tezi, Ankara, 1979.
- BAYMUR, Feriha. **Okullarımızda Önemli Bir Sorun Rehberlik**. H.Ü. Basımevi, Ankara,1971.
- GEORGE, L. Rickey-CDISTIANI, T. Stridde. **Theory, Methods and Processes of Counseling and Psychotherapy**. Englewood, Cliffs, N. J. Prentice Hull, 1981.
- GRANT, Bruce-D. Demos, GEORGE- Edwards WILLARD. **Guidance For Youth**. Charles Thomas Publisher, Illinois, 1986.
- KANTARCIOĞLU, Selçuk. **Rehberlik**. Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1987.
- KEPÇEOĞLU, Muharrem. **Psikolojik Danışma ve Rehberlik**. Kadioğlu Mat., Ankara,1985.
- KUZGUN, Yıldız. **Mesleki rehberliğin Bireylerin Yetenek ve İlgilerine Uygun Meslekleri Tanımalarına Etkisi**. Sevinç Mat., Ankara, 1982.
- KUZGUN, Yıldız. **Mesleki Rehberlik**. Yayınlanmamış Ders Notları, Ankara, 1984.
- KUZGUN, Yıldız. **Rehberlik ve Psikolojik Danışma**. ÖSYM Eğitim Yay. Ankara, 1988.
- OHLSEN, M. Merle. **Guidance Services in the Modern School**. Harcourt Brace Javanovich inc. USA, 1974.
- ROE, Anne. **The Psychology of Occupation**. John Willey and Sons Inc. N.Y.1974.
- ÖZOĞLU, Süleymen Çetin. **Eğitimde Psikolojik Danışma ve Rehberlik**. Ege Üniversitesi Mat. İzmir, 1982
- TAN, Hasan. **Rehberlik Esasları**. Ayyıldız Mat. Ankara, 1969.
- UYVAL, Şefik. "Bireysel ve Toplumsal Faktörlere Göre Lise Öğrencilerinin Meslek Seçimleri", A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi, yayınlanmamış Doçentlik Tezi, Ankara, 1969.